

En "märklig" organisation i självbiografins belysning

Av Lars Ekdahl

Från utredare till ordförande

I mitten av 1960-talet erbjöds och accepterade Lennart Bodström en anställning hos TCO. Han hade vid denna tid börjat tvivla på en fortsatt universitetskarriär, som så fall skulle gått över en doktorsavhandling i statskunskap. Erbjudandet från TCO hade emellertid snarast sin bakgrund i Bodströms studentpolitiska engagemang, som bland annat inneburit arbete i några statliga utredningar kring den framtida universitetsutbildningen. TCO såg i Bodström en lämplig person för att öka rekryteringen av studerande och yngre akademiker. Den uppgiften överläts dock omgående på en annan då man fann att Bodströms kvalifikationer bättre skulle komma till sin rätt inom utredningsavdelningen. Därmed inleddes också en bana som åtminstone för en utomstående ter sig rätt uppseendeväckande.

Endast ett par år efter anställningen utsågs Bodström till biträdande direktör och ställföreträdare för direktören Otto Nordenskiöld. När denne – som också var TCOs ordförande - fyra år senare utnämndes till radiochef blev Bodström en av huvudkandidaterna till ordförandeposten. Den andre var för övrigt Arne Nilstein, Bodströms tidigare chef från utredningsavdelningen, nu förbundsdirektör i SIF och kraftigt uppbackad av detta förbund och särskilt av dess ”starke man”, Ingvar Seregard. SIF och Seregard drog det kortaste strået; efter något mer än ett halvt decennium som anställd valdes Bodström 1970 till TCOs ordförande.

Memoar och försvarsskrift

Ordförandevalet 1970 och åtskilligt av vad som sedan följde fyller alla rimliga krav för att motivera bokens titel. Ändå hänsyftar den nog i första hand på Bodströms tid som socialdemokratiskt statsråd, först som utrikesminister (1982-1985), därefter som utbildningsminister (1985-1988). Här formar sig memoarerna närmast till en ren försvarsskrift. Att Bodström, liksom flera av hans kollegor vid den tiden (Kjell-Olof Feldt, Sten Andersson, Thage G. Peterson och Ingvar Carlsson) känt sig manad att ge sin egen version av historien säger naturligtvis något väsentligt om politikens villkor i ett samhälle så starkt dominerat av massmedia. Och självfallet är det av stort intresse att se hur de demokratiskt valda beslutsfattarna alltmer tycks ha förlorat kontrollen över den politiska dagordningen – eller åtminstone upplever sig ha gjort det. Att sedan vi som läsare ofta blir snuvade på mer personliga memoarer är en annan sak.

Första delen i Bodströms bok, om barn- och ungdomsåren, är dock i allra högsta grad personlig, bitvis gripande. Med en ensamstående mor, en uppväxt i knappa omständigheter hos farföräldrarna och en sjukdom som tvingade fram halvtannat år på sjukhus och sanatorium redan före skolåldern, var det en barndom full av uppförbackar i mellankrigstidens Arbetslöshetsverige. Ändå gavs han möjlighet att gå vidare till både realskola och gymnasium i det småborgerliga Strängnäs, där han som ende läroverkselev anslöt sig till den socialdemokratiska ungdomsrörelsen. Så följde den akademiska utbildningen (fil.lic.) och den studentpolitiska verksamhet som skulle föra vidare till tjänstemannarörelsen.

Hot mot TCO

Med Bodströms egna ord var det en ”märkelig” organisation han knöts till. Två decennier tidigare hade Daco och Tco gått samman och bildat en ny centralorganisation för såväl privat- som offentliganställda, utan motstycke i världen. För Bodström utgjorde detta uppenbarligen ett ständigt memento; konstruktionen riskerade att endast bli en parentes och en ny uppsplittring komma till stånd. SALFs benägenhet att gå ut och in i TCO var i det perspektivet kanske inte så farlig. Det verkligt hotfulla var tillkomsten av Privat-tjänstemannakartellen (PTK) som innefattade inte bara TCO- utan också SACO-förbund. TCO riskerade att bli organisationspolitiskt överspelad. Än värre skulle det bli om PTK förutom förhandlingsfrågorna lade sig ombord med uppgifter som dittills ankommit på TCO.

Självfallet berör Bodström här ett grundläggande problem för TCO. Tyvärr blir hans tillbakablick mer än lovligt personcentrerad för att inte säga personfixerad. SALF-problemet reduceras i stor utsträckning till en fråga om Sune Tidefelts göranden och låtanden. Bakom (eller snarare framom) PTK tar en ständigt intrigerande och hämndlysten Ingvar Seregard alltför ofta gestalt. En infekterad tuffäktning skymmer sikten för djupare intressemötesättningar och konflikter. En mer distanserad och analytisk hållning hade varit önskvärd om Bodström velat ge ett bidrag till diskussionen inom tjänstemannarörelsen kring dess organisationspolitiska strategi.

Mellan LO och SACO

TCO:s förhållande till de andra centralorganisationerna är ett intrikat problem. Under åren har pendeln här svängt mellan LO och SACO i försöken till närmare samarbete. Mer i förbigående nämner Bodström 1970-talets "breddade kontakter" mellan TCO och LO och exemplifierar med decenniets två mest laddade politiska frågor, löntagarfonderna och kärnkraften. (Däremot berör han inte arbetsrätten, där samkörningen med LO – till skillnad från kärnkraften och fonderna – höll hela vägen fram.) Samtidigt redogör han mer i detalj för sina ansträngningar att utveckla ett mer långsiktigt samarbete med SACO, vilket för Bodströms egen del gärna fått bli ett första steg mot en fusion. Framställningen inbjuder till tolkningen att TCO under 1970-talet stod inför ett verkligt dilemma: medan rent fackliga överväganden erbjöd starka argument för ett närmande till SACO, så talade den politiskt ideologiska övertygelsen snarare för ett gemensamt uppträdande med LO. Med facit i hand vet vi att detta dilemma aldrig upphävdes, att Bodströms tulipanaros aldrig blev satt i jord. Tanken på en fusion med SACO blev aldrig en öppet uttalad strävan och samagerandet med LO stötte på oöverstigliga politiska hinder.

TCO och politiken

Men det nämnda dilemmat var inte det enda som TCO hade att leva med. TCOs relation till politiken uttrycks med formeln ”partipolitisk obundenhet men inte politisk neutralitet”. Enligt Bodström har TCO inga "politiska allierade". Men i verkligheten tycks parollerna inte hindra ett långtgående samarbete i enskilda frågor. Det är ingen hemlighet att TCO har haft en speciellt nära kontakt med folkpartiet. Åtskilliga politiskt aktiva folkpartister har haft sin fackliga hemvist inom TCO; utredare på TCOs kansli har rekryterats till kanslihuset. Och som Bodström understryker har TCO och folkpartiet många gånger hamnat på samma linje i avgörande politiska frågor. Måhända har detta stundtals underlättats av den nära kontakten mellan organisationens ledning och partiets företrädare i olika regeringar,

vilken han själv vittnar om. Samtidigt har detta förhållande till folkpartiet, paradoxalt nog, passerat utan starkare invändningar utifrån. Kritiken mot TCOs bristande partipolitiska neutralitet har nästan undantagslöst riktats mot samarbetet med LO och därigenom, åtminstone indirekt, med det socialdemokratiska partiet. "Så länge TCO:s kritiska ståndpunkter riktade sig mot en socialdemokratisk regering, förekom det aldrig att man i borgerliga tidningar talade om TCO:s 'politisering", konstaterar också Bodström.

I ett vidare perspektiv rör detta vid en mer grundläggande fråga kring svensk samhällsutveckling under hela 1900-talet. Seklet inleddes med en utdragen kamp för allmän rösträtt i hög grad uppbyren av ett samarbete mellan den framväxande arbetarrörelsen och liberala grupperingar. Men när väl den politiska demokratin uppnåtts vid första världskrigets slut hade arkitekterna bakom den redan lämnat in skilsmässohandlingarna: under resten av 1900-talet kom aldrig socialdemokratin att utveckla ett närmare samarbete med någon av seklets liberala partibildningar. Därmed har dörren i stort sett hållits stängd till att skapa ett politiskt kraftfält kring fyrklövern SAP, folkpartiet, TCO och LO.

Fyrklövern som aldrig gick i blom

Bodström tillhör dem som sett möjligheten till ett samfällt agerande från fyrklöverns sida i en av 1900-talets mest laddade politiska frågor, nämligen den kring löntagarfonderna. Självfallet finns det en rad olika förklaringar till att den möjligheten aldrig blev verklighet. Bodström drar sitt strå till stacken genom att visa vilka svårigheter det innebar att under ett växande politiskt tryck hålla samman tjänstemannarörelsen bakom en fyrklöverstrategi. Uppenbart var ju att fondmotståndarna i hög grad satsade sina resurser på att söka utså splittring inom TCO, inte minst genom en rad kampanjer riktade mot, och med stöd av grupper inom, SIF. Hur resurserna, finansiella och andra, flöt i detta sammanhang återstår att reda ut. Bodström låter förstå att ett och annat utspelade sig bakom kulisserna men berättar inte vad det var.

Bodströms fyrklöverförhoppningar kom alltså på skam. Såväl i löntagarfondsfrågan som i kärnkraftsfrågan tvingades TCO iaktta politisk neutralitet. Därmed underströks att den "märkliga" organisation, som Bodström stod i spetsen för under 1970-talet, inte bara är fackligt utan även politiskt heterogen. I kombination med det grundläggande kravet att hålla samman rörelsen sätter detta uppenbarligen bestämda gränser för den egna fackliga och politiska strategin. Med facit i hand blir slutsatsen att den "märkliga" tjänstemannarörelsen i mer betydande och kontroversiella politiska frågor aldrig kan bli något klöverblad med politiska förtecken, oavsett hur många bladen är. Vad som hände med frågorna om löntagarfonder och kärnkraft var i princip detsamma som hände i ATP-frågan. Den tes som lades fram av Chris Wheeler i hans avhandling om TCO och politiken visar sig hålla streck.

Så långt för inte Bodströms sitt resonemang. Över huvud taget kan en läsare av *Mitt i stormen* lätt drabbas av en besvikelse över att han så lite lättar på förlåten till allt det under hans TCO-tid, som utspelade sig bortom massmedias och andras insyn. Självklart har Lennart Bodström mycket mer att berätta och visst har han gjort erfarenheter som kunde bidra till en framtida diskussion om avgörande frågor inte bara för tjänstemannarörelsen. Kanske kan även denna försiktighet skrivas på den "märkliga" organisationens konto och sökas i en ovilja att släppa loss nya stormar i och kring den rörelse som han tjänade under nära två decennier.

Forskningen om tjänstemannarörelsen eftersatt

Nu skall det samtidigt erkännas att det är lätt att göra Bodströms tillbakablick på TCO-tiden orättvisa. Det är ju en ofta upprepad sanning att forskningen om svensk tjänstemannarörelse är ordentligt eftersatt. Kontrasten till LO är närmast frapperande. Orsakerna till denna skillnad är naturligtvis flera och måste uppenbarligen sökas inom såväl forskningen som tjänstemannarörelsen själv. I dag framstår det i själva verket som en viktig forskningsuppgift i sig att söka utröna varför tjänstemännen och deras organisationer i så liten utsträckning blivit föremål för olika typer av studier. Mot den här bakgrunden är risken betydande att förväntningarna på Bodströms tillbakablick blir överdrivet stora: äntligen skall en del av den lucka fyllas som en bristfällig forskning skapat. Det är naturligtvis orimligt. Däremot har *Mitt i stormen* en avgörande styrka i, att den så klart pekar ut en rad viktiga och intressanta frågor för en framtida forskning. Även om Bodström lämnar mycket osagt lyckas han ändå visa att en djupare förståelse av 1900-talets svenska samhällsutveckling har en av sina förutsättningar i en mer livaktig forskning kring tjänstemannarörelsen.